

Marja Leinonen

Suomen liitepartikkeli *-kin* venäjän *i*-partikkelin vastineena

Abstract

The article treats the additive functions of the Finnish postpositive clitic *-kin* (*-kaan/-kään*) and the Russian particle *i*. Largely, they correspond to each other, but certain non-correspondences are also noted. When appearing in front of the predicate, the Russian particle has a wider use than the Finnish *-kin*. The stress on temporal sequence implies that the presupposition of expectedness, found in both languages, extends to fairly normal chains of events, more so than in Finnish. Perhaps due to this, the Finnish *-kin* is in some cases impossible as an equivalent. The sense “contrary to expectations” is for Russian *i* weaker, except for negated predicates where it is logical. The material for the examples comes from the new Finnish grammar, Russian dictionaries and articles, and the Russian-Finnish parallel concordance corpus ParRus, compiled by Dr. Mikhail Mikhailov at the School of Modern Languages and Translatology (Russian), University of Tampere. The interpretations are based on glosses in dictionaries, monographs, articles and the intuitions of native speakers.

1. Suomen liitepartikkeli *-kin*

Suomen liitepartikkeli *-kin* (kielteisissä konteksteissa *-kaan/-kään*) on saanut Isossa suomen kieliopissa yhtenäisen käsittelyn, joka pohjautuu 1980–90-luvuilla julkaistuihin artikkeleihin (ISK 2004; Vilppula 1984, Vilkuna 1984, Carlson 1993). Jatkan tässä käsittelyä suomen kielellä, ensinnäkin koska kerrankin voin sen tehdä, toiseksi siksi, että esimerkkien kääntäminen partikkeliköyhälle englannin kielelle olisi kohtuuttoman hankalaa. Suomenkielinen lukija voi myös heti vaivatta verrata omia intuitioitaan esittämiini ehdotelmiin. Venäjän esimerkkien tulkinta nojaa lähteisiin ja tapauskohtaisiin tiedusteluihini.

Isossa suomen kieliopissa *-kin* kuuluu fokuspartikkeleihin, joista keskeisimpänä mainitaan *myös*, puhutussa kielessä *kans(sa)* sekä *ja*. Ne ovat inklusiivisia tuodessaan implikaation ”jotain muutakin”, ts. ne tuovat tarkasteltavaksi fokusoitavan tarkoitteen tai asiantilan lisäksi myös sen vaih-

toehtoja: *Juustokin jäi jääkaappiin* (jotain jäi jääkaappiin, lisäksi juusto jäi sinne). Fokuspartikkeli voi asettaa vaihtoehdot asteikolle siten, että fokusoitava on asteikon ääripäässä, esim. liitepartikkeli *-kin* voi toimia samoin kuin *jopa*: *Valaan laulu saattaa kestää puolikin tuntia ja konsertti venyä monen tunnin mittaiseksi.* (ISK 2004: 803–805.)

Joskus lausekkeisiin, ja aivan erityisesti verbiin liittyessään *-kin* pakkottaa hakemaan presuppositiota ”muusta vaihtoehdosta” melko laajalta asteikolta. Kieliopin esimerkki *Yliopistoon tähyäville ammattikorkeakoulu on hyvä varavaihtoehto, ja heistä neljännes hakikin kumpaankin koulutusväylään* suhteuttaa lausuman johonkin kontekstista nousevaan odotukseen, jonka mukainen väite ”haki” on. Toisaalta väite voi olla kontekstista nousevan odotuksen vastainen: *Joo ku päästiin sieltä sit (.) siihen ihan sen lakijyrkänteen alapuolel ni sit me piti saaha suksii sitte jalakaan ja .. ja sit mä (.) pistin ne sukset siihen maahan ni heh ne lähtiki luistamaa.* Odotuksenvastaisia ovat kielteiskysyvät lauseet, joissa esiintyy *-kAAN*: *Eikö minulla olekaan sanan sijaa tyttäreemme kasvatuksessa?* (ISK 2004: 807). Dialogissa liitepartikkelilla on omat käyttönsä, jotka liittyvät keskustelukumppaneiden erilaisiin tiedontiloihin yms. Niitä ei tässä kuitenkaan käsitellä.

2. Venäjän partikkeli *i*

Venäjän sanakirjat ja kieliopit joutuvat kiinnittämään paljonkin huomiota sanaan *i*: se on sekä kopulatiivinen konjunktio että fokusoitua elementtiä edeltävä partikkeli. Rajanveto näyttää paikoin olevan hankalaa, erityisesti silloin kun *i* ei yhdistä kahta saman syntaktisen tason yksikköä, jolloin se on yksiselitteisesti rinnastava konjunktio. Ongelmakohtia ovat lauseenalkuinen *i* sekä verbiä edeltävä *i*. Edellisen vastine on yleensä *ja*, emotionaalisisissa ilmauksissa liitepartikkeli *-pA*. Jälkimmäinen tuntuisi helposti vertautuvan suomen *-kin*-partikkelin käyttöön verbin liitteenä, mutta täyttä käyttötilanteiden vastaavuutta ei ole.

Partikkelin peruserkitykset ovat sanakirjamääritelmistä päätellen samat kuin suomen *-kin*-liitteen fokusoivat ja odotuksenmukaisuuden tuottavat funktiot. Esim. sanakirjat BTS ja SSRLJa esittävät *i*-partikkelin lähisynonyyneina partikkelit *tože, takže* ’myös’: *Budet i na našej ulice prazdnik* ’Tulee meidänkin kadullemme juhla’.

Toinen lähisynonyyymi on *daže* ’jopa’: *My sideli v teni, no i v teni bylo žarko* ’Me istuimme varjossa, mutta varjossakin oli kuuma’. Kielteisessä lauseessa partikkelin vastine on selvästikin suomen *edes*: *Otec i ne*

podozreval o pereživanijah syna 'Isä ei edes aavistanut/aavistanutkaan pojan kokemuksia'.

Muiksi lähisyronyymeiksi ehdotetaan partikkeleita *ved'* '-hAn', *že* '-hAn, pA', *hot'* 'edes', *imenno* 'juuri, nimenomaan'. Näillä kaikilla on omat erityiset merkityskomponentinsa. *daže* 'jopa' ei esimerkiksi voi korvautua *i*-partikkelilla, silloin kun se tuo diskurssiin uuden, yllättävän ylärajan: *V pervoe vremja u menja daže golova trjaslas'* 'Ensi aikoina minulla jopa tärisi pää' (Nikolaeva 1985: 113–114). Tämä ei ole varsinkaan vieraskieliselle kovin valaisevaa, varsinkin kun kyseisten partikkeleiden käyttökirjo on viidakko. Esimerkistön perusteella voi kuitenkin päätellä, että odotustenmukaisuus on *i* + V -rakenteelle tyypillinen: *Vot eto pis'mo ja ot vas i utail* 'Juuri tämän kirjeen minä teiltä salasinkin' (SRJa).

Predikaattia edeltävä *i* luokitellaan joissakin sanakirjoissa partikkeliksi, joissakin aksentuoivaksi konjunktiksi, joka korostaa ilmiöiden välistä sidosta. Venäjän partikkeleihin keskittyvissä monografioissa (Švedova 1960 ja Nikolaeva 1985) verbin edessä sijaitsevan *i*-partikkelin sanotaan voivan osoittaa myös kausaalisuutta (Švedova) tai resultatiivisuutta (Nikolaeva 1985: 75): *Nemnogo carapnuli, a on i razmjak* 'Hiukan raapaisivat, ja hän/se pehmeni (-kin?)'. Ilman laajempaa kontekstia on mahdotonta päätellä, liittyykö tähän tapahtumaketjuun jokin odotus. Seuraavissa esimerkeissä sellainen kyllä voidaan nähdä: *Ugostil menja čelovek, ja i vypil* 'Ihminen tarjosi minulle, minä join (-kin?) / minä myös join'; *Nadoeli oni mne očen' včera. Ja i ubežal ot nih kvartiru nanjat'* 'He kyllästyttivät minua kovasti eilen. Pakeninkin heitä asuntoa vuokraamaan'. Nikolaeva puhuu verbin anaforisuudesta tai "definiittisyydestä", jolla tarkoittaa sitä, että verbi on kontekstissa jo mainittu (Nikolaeva 1985: 113). Kielteisessä lauseessa esille nousee odotuksenvastaisuus: *Vam, naverno, izvestno imja etoj osoby? – Niskol'ko, i ne slyhivala* 'Teille on varmaan tämän henkilön nimi tuttu? – Ei yhtään, en ole kuullutkaan' (Nikolaeva 1985: 75).

Je. Uryson (2000) on pyrkinyt tulkitsemaan *i*-sanana monimerkityksiseksi, ei homonyymiksi, ja yhdistänyt erilaiset konjunktin ja partikkelin käyttötavat. Ryhmittely on laadittu ensisijaisesti konjunktiofunktioita varten ja siten se on partikkelin osalta osittain käsittämätön: "paikan ja ajan ykseys", "varsinainen deiktinen käyttö" tuntuvat kovin *ad hoc*-luonnehdinnoilta, vaikka yhdistävänä tekijänä onkin anaforisuus. Sen sijaan tyyppi "inkluusio joukkoon" vastaa selvästi fokusointipartikkelien 'myös' ja 'jopa' käyttöä: *Nakonec, vse ugomonilis'*. *Zasnul i Vanja* 'Viimeinkin

kaikki rauhoittuivat. Vanjakin nukahti / Jopa Vanja nukahti’. (Uryson 2000: 113.)

Tapaukset, joissa *i* liittyy ”asioiden normaaliin kulkuun”, näyttävät muodostavan oman tyyppinsä: *Poslednij klass (gimnazii) prohodila v Kieve, v Fundukleevskoj gimnazii, kotoruju i okončila v 1907 godu* ‘Viimeisen luokan hän kävi Kiovassa, Fundukleevin kymnaasissa, jonka päätti (päättikö? / myös päätti) vuonna 1907’. Suomessa koulun päättäminen ei tuntuisi vaativan *-kin*-korostusta, mutta informanttien mukaan tarkoitus tässä on ilmoittaa, että henkilö päätti juuri tämän koulun eikä esimerkiksi siirtynyt toiseen. Kysymyksessä on siis odotuksenmukaisuuden korostaminen, samoin esimerkeissä *On načal uhaživat’ za Mašej, za nej potom i ženilsja* ‘Hän alkoi liehitellä Mashaa, hänen kanssaan meni sitten naimisiinkin’; *Ego pozvali, on i prišel* ‘Häntä kutsuttiin, hän tulikin’. Urysonin mukaan olisi hyvin omituista sanoa: *On načal uhaživat’ za Mašej. Ee potom i brosil* ‘Hän alkoi liehitellä Mashaa. Sitten jätti (prt) hänet.’ (Uryson 2000: 114.)

Ehkä samaa tapahtumienkulun sidoksisuutta heijastaa seuraava esimerkki: *Napisal včera pis’mo, večerom i poslal* ‘Kirjoitin eilen kirjeen, illalla (sitten?) lähetin’. Esimerkin tarjonnut informantti katsoo partikkelin tuovan tapahtuman esille tärkeänä, ei pelkästään normaalin tapahtumasarjan osana. Uryson esittää hankalimmin määriteltävän, ajan ja paikan ykseyttä ilmaisevan funktion havainnollistajana seuraavan: *Sidit sem’ja, obedaet. Vdrug otec i govorit: (...)* ‘Perhe istuu, aterioi. Yhtäkkiä isä (prt) sanoo:(...)’ (Uryson 2000: 115). Samaan tyyppiin kuuluu nähtävästi venäläisessä kansanperinteessä yleinen käyttö, jossa *i* edeltää predikaattia, erityisesti sitaatteja juoneen tuovassa etulauseessa: *Prihodit domoj nevesel. Žena ego i sprašivaet: (...)* ‘Tulee kotiin surullisena. Vaimo häneltä kysyy: (...)’ (Skazki Zaonež’ja 1986: 37).

Lisää hankalia tapauksia, joskin enemmän fraseologismien tapaisia, löytyy painossa olevasta artikkelistani (Leinonen 2005). Analyysia hankaloittaa vielä se, että venäjässä *i*-partikkeli liittyy usein partikkeleihin ja adverbeihin, jotka ellipsoituvat. Näiden osalta tutkimus voi edistyä vain kielenpuhujien intuitioiden varassa.

3. Suomennosratkaisuja

Venäjän *i*-partikkelin ongelmallisuutta kuvastavat suomentajien ratkaisut. FT Mihail Mihailov (Tampereen yliopiston Kieli- ja käännöstieteiden

laitoksen venäjän kääntämisen oppiaine) on etsinyt konkordanssikorpuksesta tapauksia, joissa venäjän verbiä edeltävä *i* on saanut kaunokirjallisissa käännöksissä vastineekseen *-kin*-liitteellä varustetun elementin tai jäänyt kääntämättä.

Kääntämättä jääneistä tapauksista suuri osa on lauseissa, joihin *-kin* sopisi varsin hyvin, esim. Ottakaamme esimerkiksi made! Made ei paljoa kursaile, se nielee kiiskenkin, hauki pitää rantatöröstä, lohi perhosesta. Karppia jos vilkkaasti virtaavassa paikassa pyydystät, ei ole sen suurempaa nautintoa. (Tšehov 1985, kääntänyt Juhani Konkka.) Alkuperäistekstissä viimeinen osalause sisältää *i*-partikkelin: (...), *to net lučše i udovol'stvoja*. Yhtä hyvin voisimme sen kääntää *-kaan*-liitteellä: sen suurempaa nautintoa ei olekaan. Kääntäjä on ratkaisussaan nähtävästi pitänyt sanajärjestyksen mahdollisimman lähellä venäjää, mikä ei todellakaan ole välttämätöntä. Toinen hyvä esimerkki kontekstin tuomasta odotuksenmukaisuudesta, jonka kääntäjä on jättänyt huomiotta on seuraava: *Sem'e Živago posčastlivilos' popast' v levyj ugol verhnih perednih nar, k tusklomu prodolgovatomu okošku pod samym potolkom, gde oni i razmestilis' svoim domašnim krugom, ne drobja kompanii* 'Živagon perheen onnistui päästä vaunussa ylimmän makuulavan vasempaan nurkkaan katon rajassa olevan samean, pitkulaisen ikkunan luo, minne he sijoittuivat omana kotipiirinään joutumatta toisistaan hajalleen' (Pasternak 1958, kääntänyt Esa Adrian). Koska kyseiseen paikkaan pääseminen jo edellä vakuutetaan onnistuneeksi, luodaan odotus, joka täyttyy: voisimme sanoa "sijoittuivatkin".

Joissakin tapauksissa, varsinkin jankuttavan Dostojevskin tekstien käännöksissä, verbin edessä oleva partikkeli on jätetty huomiotta: *Ja i v mečtah svoih podpol'nyh inače i ne predstavljaj sebe ljubvi, kak bor'boju*, (...) 'Kellarihaaveiluissanikaan en kuvitellut rakkautta muuksi kuin taisteluksi, (...)'

(Dostojevski 1959, V. Kallama). Samaan ratkaisuun on päätyneet Esa Adrian myöhemmässä käännöksessään: 'Kellarihaaveiluissanikaan en kuvitellut rakkautta muuksi kuin taisteluksi, (...)'

(Dostojevski 1973). Suomessa vaikuttaa yksi *-kin* lausetta kohti olevan riittävä, vaikka edellisen partikkelin vastineeksi sosisikin 'edes'.

Seuraava suuri ryhmä vastineettomia käännöksiä on yhdyspartikkeleiden joukko, joka venäjässä on melko suuri: *da i, tak i, vot i, nu i, tol'ko i jne*. Näissä *i* on lähes automaattiseksi fraseologisoitunut ja joka tapauksessa liian suuri pala tässä haukattavaksi.

Mielenkiintoisin ryhmä sisältää lauseita, joihin liitepartikkeli ei tunnu sopivan, ei myöskään mikään muu vastine, kuten 'myös', 'juuri' tms.

Näissä soisi toki löytyvän jotakin yhteistä diskurssin rakenteessa. Otetta-
koon muutama esimerkki.

Kak že teper' budet? Nu, vernus' ja, – kak s čudakom tvoim budet? A vdrug rasplačetsja tvoj čudak, ne zahočet s divana uhodit'? *A ty i požaleeš' ego* 'Miten nyt käy? Mitä sinun hyypiöllesi tapahtuu, kun minä palaan? Entä jos hyypiö pillahtaakin itkuun eikä haluakaan lähteä sohvasta? Ja sinun tulee häntä sääli' (Olesha 1967, Esa Adrian). Viimeisen lauseen verbin sääliä edellä on *i*-partikkeli, joka on jätetty käännösvastineetta. Lauseen sävy on moittiva, puhuteltavan ei siis pitäisi osoittaa sääliä. Siten partikkeli tuo lauseeseen odotuksenvastaisuuden, mikä ehkä ilmenisikin tarkemmin ajatellen *-kin-liitteellä*: 'Ja sinun tulee kin häntä sääli'. Oletettavasti *-kin* on edeltävissä lauseissa jo "loppuunkäytetty" – alkuperäisessä tekstissä esiintyvä yhtäkkiä on korvattu rakenteella jos (...) *-kin*.

Edellä oleva esimerkki on kielteisten lauseiden lisäksi ainoa eteeni tullut tapaus, jossa venäjän *i* tuottaa odotuksenvastaisuuden tulkinnan. Ensi havaintona todettakoon, että tulkinta liittyy yleensä lauseenalkuiseen konjunktioon *a* 'ja, mutta', vrt. informantin tarjoama esimerkki Podhožu ja *k dveri, a dver' i zakryta* 'Menen oven luo, mutta ovi onkin kiinni'. Konjunktio *a* on tunnetusti hankalasti määriteltävä, koska se liikkuu kopulatiivisuuden ja adversatiivisuuden välillä. Asialle omistautunut V. Z. Sannikov katsoo, että sen funktio on yhdistää kaksi asiantilaa korostaen niiden erilaisuutta jonkin niille yhteisen seikan osalta. Tässä on kyseisen konjunktion olennainen ero puhtaaseen rinnastukseen nähden. Verrattaessa konjunktioita lauseessa "Petja on punatukkainen, ja (= *i/a*) Mitja on punertavatukkainen", ilmenee, että *i*-konjunktio korostaa tilanteiden samankaltaisuutta, kun taas *a*-konjunktio korostaa eroa tukan punaisuudessa (Sannikov 1989, Uryson 2000: 111). Tapahtumasekvenssejä yhdistävä *a* ilmoittaa narratiivin siirtyvän käsittelemään toista teemaa (Uryson 2000: 103). Seuraavassa esimerkissä "mutta"-merkitys tuntuu kuitenkin mahdottomalta: *Čitala i kak-to pro vas vspomnila, a vy i prišli* 'Luin ja jotenkin muistin teidät, ja te tulittekin' (Uryson 2000: 114; hänen luonnehdintansa on "ajan ja paikan ykseys", joka lähenee "asioiden normaalia kulkua").

Seuraava esimerkki tuntuu olevan samaa tyyppiä kuin folkloristinen käyttö: *A takim obrazom. Byvalo, prideš' k vam drova kolot', ona i načnet: Ah ty, p'janica! Okajannyj ty čelovek!* 'Sillä tavoin, että aina kun tulin teille puita pilkkomaan, alkoi hän pauhata: Ah, sinä juopporatti! Kirottu ihminen!' (Tšehov, kääntänyt Juhani Konkka.) Sanatarkasti: 'Tapasi käydä niin: tulet teille puita pilkkomaan, hän (part) alkaa:(...)' (y. 2 persoona on tässä ns. yleistävässä persoonaisessa käytössä viitaten kehen tahansa,

pragmaattisesti puhujaan itseensä). Tässä tapauksessa on mahdollista, että *i* edustaa yksinään leksikalisoitunutta yhdistelmäadverbia *srazu i* 'heti + *i*'.

4. Johtopäätös

Mahdollinen yleisratkaisu *-kin/i*:n kaksikasvoisuuteen löytyy kontekstista: kuten 'jopa'-merkityksen ilmaantuessa, eli odotusten ylittyessä, voi myös asiantilalle ilmaantua yli odotusten menevä vaihtoehto, eli suoranainen odotustenvastaisuus. Venäjässä tällainen tulkinta vaatii kontekstilta enemmän vihjeitä kuin suomessa. Sellaisen antaa ainakin konjunktio *a*. Suomen *-kin*-keskustelussa on käsitelty tilannetta, jossa sukkaa etsivä löytää ne joko odotetusta tai odottamattomasta paikasta ja voi sanoa kummassakin tapauksessa: "Tuolla ne ovatkin". Venäjässä sanatarkka ja hyväksyttävä vastine *Tut oni i ležat* voi soveltua vain tilanteeseen, jossa paikka oli odotettu. Intonaatio ei vaikuta tulkintaan. Toisaalta venäjässä seurailaan odotuksenmukaisuutta partikkelin avulla ilmeisesti enemmän kuin suomessa.

Useita muita ongelmallisia tilanteita löytyy lisää, mutta ne lienee syytä jättää kaksikielisten venäjätutkijoiden huoleksi. Lisätarkastelua kaipaavat:

- syytä ja aikaa ilmaisevien adverbien rooli odotusten luomisessa,
- yhdyspartikkelit, ellipsi,
- fraseologisoituneet partikkeli- ja adverbiyhdistelmät,
- *i*-partikkelin puhekielisyys vs. kirjoitettu kieli.

Lähteet

- BTS (1998) *Bol'soj tolkovyj slovar' russkogo jazyka*. Sankt-Peterburg: "Norint".
- Carlson, Lauri (1993) Dialog Games with Finnish Clitics. In Susanna Shore & Maria Vilkuna (eds.) *SKY 1993. Yearbook of the Linguistic Association of Finland*, pp. 73–96. Helsinki: Suomen kielitieteellinen Yhdistys.
- ISK = Auli Hakulinen, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja-Riitta Heinonen & Irja Alho (2004) *Iso suomen kielioppi*. Suomalaisen kirjallisuuden Seuran toimituksia 950. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Leinonen, Marja (2005, painossa) Slovo *i* v svete ego sootvetstvij v finskom jazyke. Kirjassa *Problemy russkoj leksikografii, 6-e Šmelevskie čtenija, 24-26 fevralja 2004 g.* Moskva: RAN IRJa.
- Nikolaeva, T. M. (1985) *Funkcii častic v vyskazyvanii na materiale slavjanskih jazykov*. Moskva: "Nauka".
- Sannikov, V. Z. (1989) *Russkie sočinitel'nye konstrukcii: semantika, pragmatika, sintaksis*. Moskva: "Nauka".

- Skazki Zaonež'ja (1986) *Sost. N. F. Onegina*. Petrozavodsk: "Karelija".
- SRJa (1957) *Slovar' russkogo jazyka v 4-h tomah*. Moskva: "Russkij jazyk".
- SSRLJa (1956) *Slovar' sovremennogo russkogo literaturnogo jazyka, I-K*. Moskva-Leningrad: Akademija Nauk SSSR, Institut jazykoznanija.
- Švedova, Ju. N. (1960) *Očerki po sintaksisu russkoj razgovornoj reči*. Moskva: Akademija Nauk SSSR, Institut russkogo jazyka.
- Uryson, Je. V. (2000) Russkij sojuz i častica i: struktura i značenie. *Voprosy jazykoznanija* 3: 97–121.
- Vilkuna, Maria (1984) Voiko *kin*-partikkelia ymmärtää? *Virittäjä* 88: 393–408.
- Vilppula, Matti (1984) "Kurkikin jo lähti". *Virittäjä* 88: 47–60.

Aineistolähteet

- Dostojevski, Fedor (1973) *Kirjoituksia kellarista*, suom. Esa Adrian. Jyväskylä: Gummerus.
- Dostojevski, F. M. (1959) *Kellariloukko*, suom. V. Kallama. Hämeenlinna: Karisto.
- Olesha, Jurij (1967) *Kateus*, suom. Esa Adrian. Porvoo, Helsinki & Juva: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Pasternak, Boris (1958) *Tohtori Živago*, suom. Juhani Konkka. Helsinki: Tammi.
- Tšehov, Anton (1985) *Hevosenkaltainen sukunimi ja muita novelleja*, suom. Juhani Konkka. Porvoo, Helsinki & Juva: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Yhteystiedot:

Marja Leinonen
Yleisen kielitieteen laitos
PL 9 (Siltavuorenpenger 20 A)
FI-00014 Helsingin yliopisto
Marja(dot)leinonen(at)kolumbus(dot)fi
www.kolumbus.fi/marja.leinonen